ಎಂ.ಎನ್. ಪ್ರಭಾಕರ

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿಮಾನ ನಾಗರ ಶೈಲಿ : ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯ

ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಔತ್ತರೇಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಎರಡು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಹಂತವು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು, ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ನಾಗರ, ದ್ರಾವಿಡ, ವೇಸರ ಶೈಲಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಔತ್ತರೇಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಏಕೈಕಶೈಲಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಳಿಂಗ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸ ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತವು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಹಾಗೂ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ್ದೆನಿಸಿದ್ದು ಔತ್ತರೇಯ ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯೊಡನೆ, ಭೂಮಿಜ, ಲತಿನ ಮತ್ತು ವಿಮಾನ ನಾಗರ ಶೈಲಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಹಂತವು (ಕ್ರಿ.ಶ.7-8ನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವೆನಿಸಿದ್ದು ಔತ್ತರೇಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಆರಂಭ ಹಂತವೆಂದು ಗುರುತಿಸ ಬಹುದು. ಕಳಿಂಗ ಶೈಲಿಯ ಈ ಕಾಲದ ಔತ್ತರೇಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆನಿಸಿದ್ದು ಒರಿಸ್ಸಾದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಮುಂದುವರೆಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಬಟೂರು ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣಿಚಾಲುಕ್ಯರ ಹಾಗೂ ಹೊಯ್ಸಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಔತ್ತರೇಯ ಶೈಲಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದೆ. ಈ ಹಿಂದೆ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಹಾಗೂ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ವೇಸರವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದು, ವೇಸರವೆನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆಯು ಈಗ ಸಡಿಲಗೊಂಡಿದ್ದು, ಔತ್ತರೇಯ ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯೆಂದು ಗುರುತಿಸುವುದು ಪ್ರಸ್ತುತವೆನಿಸಿದೆ. ಈ ಶೈಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಭೂಮಿಜ, ಲತಿನ, ವಿಮಾನ ನಾಗರ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಲತಿನ ಹಾಗೂ ವಿಮಾನ ನಾಗರ ಶೈಲಿಗಳನ್ನು ಶಾಸನವು ಒಟ್ಟಾರೆ "ಪಿರಿದುಂ ನಾಗರ" ವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದು ಈ ಶೈಲಿಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೇವಲ ಒಂದೊಂದು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಔತ್ತರೇಯ ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಜಂಘಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಶೈಲಿಗಳ ಶಿಖರ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕಡೆದಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಶೈಲಿಗಳ ಗುರುತಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ॥ ಢಾಕೆಯವರ ಪಾತ್ರ ಗಮನಾರ್ಹ. ಭೂಮಿಜ ಶೈಲಿಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿದ್ದು ತುರುವೇಕೆರೆಯ ಮೂಲೆ ಶಂಕರೇಶ್ವರ, ನುಗ್ಗೇಹಳ್ಳಿಯ ಸದಾಶಿವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವೈವಿಧ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭುಮಿಜ ಶೈಲಿಯೆಂದು ಪ್ರೊ॥ ಢಾಕೆಯವರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಾಗರ ಶೈಲಿಯು ಲತಿನ ಹಾಗೂ ವಿಮಾನ ನಾಗರ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಇವು ಏಕಶೃಂಗ ಹಾಗೂ ಬಹುಶೃಂಗ ರಚನೆಗಳೆಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಲತಿನ ಅಥವಾ ಏಕಶೃಂಗ ರಚನೆಗೆ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪತ್ತಿರಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಿಖರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವೂ, ವಿಮಾನನಾಗರ ಅಥವಾ ಬಹುಶೃಂಗ ರಚನೆಗೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವು ಉದಾಹರಣೆಗಳೆನಿಸಿವೆ. ಶಿಖರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಖರವು ಸಾಕಷ್ಟು ಭಗ್ನಗೊಂಡಿದೆ. ಏಕಶೃಂಗ ಶಿಖರ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಲವೆಡೆ ಭಿತ್ತಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವು ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ವಿಮಾನನಾಗರ ಶೈಲಿಯಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯದ ಮಂಟಪದ ಭಾಗವು ಕೆಲವೆಡೆ ಹಾಳಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ವಿಮಾನನಾಗರ ಶೈಲಿಯ ಶಿಖರ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕಡೆದಿರುವುದನ್ನು ಇನ್ನಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಪ್ರೊ॥ ಢಾಕೆಯವರು ಬಹುಶೃಂಗ ರಚನೆಯನ್ನು ಶೇಖರಿ ' ಮಾದರಿ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಹುಶೃಂಗ ರಚನೆಯನ್ನು 'ಅಪರಾಜಿತ ಪೃಚ್ಛ' ಮುಂತಾದ ವಾಸ್ತು ಗ್ರಂಥಗಳು ಕೇಸರಿ ಆದಿ' ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಪ್ರಭೇಧಗಳು ಗುರುತಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಕೇಸರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಕೇಸರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಬೇಧಗಳು ಸ್ಥಪತಿಗಳ ದಿನನಿತ್ಯದ ಆಡುಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿ ಯಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಅಪರಾಜಿತ ಪೃಚ್ಛಾ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಕೇಸರಿ ಪ್ರಭೇದ

ಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಾಗ ಶಿಖರೈರ್ವಿವಿಧಾಕಾರೈ:ನ ಏಕಾಂಡೈಶ್ಚ ವಿಭೂಷಿತಾನ್" ಎಂದು ಬಹುಶೃಂಗ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೇಸರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಮುಲತಃ ಸಾಂಧಾರ ರಚನೆಗಾಗಿ ಎನಿಸಿದ್ದು ನಿರಂಧಾರ ರಚನೆಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬಹುಶೃಂಗ ರಚನೆಯನ್ನು ವಿಮಾನನಾಗರವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಪ್ರಾಸಾದಮಂಡನ ಗ್ರಂಥವು ನೆರವಾಗಿದೆ. ಕೇಸರೀ ಪ್ರಮುಖಾಃ ಕರ್ಣೇ ವಿಮಾನಂ ಉರುಶೃಂಗಕಂ

ತಥೈವ ಮೂಲಶಿಖರಂ ಪಂಚ ಭೂಮಿ ವಿಮಾನಕಂ
ವಿಮಾನನಾಗರಾಜಾತಿಸ್ತದಾ ಪ್ರಾಜ್ಞೈರುದಾಹೃತಾ
ಏವಂ ಶೃಂಗೋರುಶೃಂಗಾಣಿ ಸಂಭವಂತಿಬಹೂನ್ಯಪಿ

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವು ಔತ್ತರೇಯ ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ತಾರಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದೊಡನೆ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಮುಖ ಮಾಡಿ ನಿಂತಿದೆ. ತಾರಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ವಿಸ್ತಾರ ರಚನೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಗೌಣವೆನಿಸಿದರೂ ಶಿಖರ ರಚನೆಯಿಂದಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವೆನಿಸಿದೆ. ತಾರಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಜಂಘಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಹುಶೃಂಗರ ರಚನೆಯ ಶಿಖರ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವು ಗರ್ಭಗೃಹ. ಕೋಲಿಕಾ ಅಥವಾ ಅಂತರಾಳ ಹಾಗೂ ಮಂಡಪ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹವು ಪಚಾಂಗ ತಲಚ್ಛಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಚತುರಶ್ರಾಕಾರವೆನಿಸಿದೆ. ಪ್ರಾಸಾದ ರಚನೆಯನ್ನು ಪೀಠ, ಜಂಘಾ, ಛಾದ್ಯ, ಶಿಖರ, ಆಮಲಸಾರ ಮತ್ತು ಕಳಶ ಎಂದು ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಪೀಠವು ಎರಡು ಹಂತಗಳ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ತುಸು ಎತ್ತರವುಳ್ಳ ದ್ದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪೀಠದ ಕೆಲವು ಸ್ತರಗಳು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರೂ ಮಂಟಪದ ಭಾಗದಿಂದ ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪೀಠದ ಕೆಳಗೆ ಉಪಪೀಠಕ್ಕೆ ಸಮಾನದ ಭಿಟ್‌ಸ್ತರವಿದ್ದು, ನಂತರ ಖುರಕ, ಪದ್ಮಪತ್ರ, ಕಂಠ ಹಾಗೂ ಕಪೋತ ರಚನೆಯು ಪೀಠ ರಚನೆಯ ಮೊದಲಹಂತವೆನಿಸಿದೆ. ಈ ಹಂತವು ಮಂಡಪದ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಆವರಿಸಿದ್ದು ಕಪೋತದ ನಂತರ ಗರ್ಭಗೃಹದಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎರಡನೆ ಹಂತದ ರಚನೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಖುರಕ, ಪದ್ಮಪತ್ರ, ಕರ್ಣಿಕಾ ಮತ್ತು ಕಪೋತ ರಚನೆಗಳಿವೆ. ಎರಡು ಹಂತಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರನಾಳ ರಚನೆಯಿದ್ದೆ. ಪದ್ಮಪತ್ರ, ಕರ್ಣಿಕಾ ಹಾಗೂ ಕಪೋತಗಳ ನಡುವೆ ತುಸು ಹೆಚ್ಚೆನಿಸುವ ಅಂತರ ಪತ್ರ ರಚನೆ ಇದೆ. ಇದು ಕಂಠ ರಚನೆಯೆನಿಸುವುದುಂಟು. ಕಪೋತದ ನಂತರ ಜಂಘಾಭಾಗವು ಅಲಂಕರಣವಿಲ್ಲದೆ, ಸ್ತಂಭದೋಪಾ ದಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕುಂಭೀ, ಸ್ತಂಭ, ಭರಣ ಹಾಗೂ ಸ್ತಂಭಶೀರ್ಷ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಶೀರ್ಷದ ನಂತರ ಛಾದ್ಯ ರಚನೆಯಿದೆ. ಛಾದದ ಮುಂಚಾಚು ಹೆಚ್ಚು ಬಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ತದನಂತರ ಶಿಖರ ಭಾಗವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಶಿಖರವು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಶೃಂಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಮಂದರ' ಎಂಬ ಪ್ರಭೇದವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ದ್ವೇದ್ವೇ ಕರ್ಣೇ ತಥಾಭದ್ರೇ ಶೃಂಗಂ ಪ್ರತಿರಥೇಥವಾ
ಏವಂ ವಿಧಃ ಪ್ರಕರ್ತವ್ಯೋ ಮಂದತಸ್ತುಶಿವಾತ್ಮಜಃ

ಗರ್ಭಗೃಹದ ತಲಚ್ಛಂದವು ಪಂಚಾಂಗವೆನಿಸಿದ್ದು ಕರ್ಣ, ಪ್ರತಿರಥ ಹಾಗೂ ಭದ್ರಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಶಿಖರ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಭದ್ರಭಾಗ ಹಾಗೂ ಕರ್ಣಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ, ಉರುಶೃಂಗಗಳೂ, ಕರ್ಣಶೃಂಗಗಳೂ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಶೃಂಗಗಳೂ ಪ್ರತಿರಥದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಶೃಂಗಗಳಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಮೂಲ ಶೃಂಗವನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದಂತೆ ಕರ್ಣಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎಂಟು, ಭದ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎಂಟು, ಪ್ರತಿರಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎಂಟು, ಮೂಲಶೃಂಗವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಶೃಂಗ ಗಳೆನಿಸಿದೆ. ಇದು ಮಂದರ ಪ್ರಭೇದದ ಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿದೆ. ಶೃಂಗಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಲಂಕರಣದಿಂದ ಕೂಡಿರದೆ ಸರಳ ರೀತಿಯದು. ಶೃಂಗಗಳ ಮುಂದುಗಡೆ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಮುಖ ರಚನೆಯಿದೆ. ಕಳಶವು ತುಸು ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸುವ ಗುಬಟೆ ಯಾಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಅಪರಾಜಿತಪೃಚ್ಛ' ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಕಳಶಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಆಕಾಶಲಿಂಗವೆಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಕಳಶದ ಪ್ರಭೇದವೆನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.ಈ ಗುಬಟೆಯಾಕಾರದ ಕಳಶವು ಆಕಾಶಲಿಂಗವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸಾಕ್ಷಾಧಾರಗಳು ಬೇಕು.

ಗರ್ಭಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಕೋಲಿಕಾ ಅಥವಾ ಅಂತರಾಳ ರಚನೆಯಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಬಾಗಿ

ಲುವಾಡವು ಚತು:ಶಾಖೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ಶಾಖಾ ರಚನೆಯು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ಅಲಂಕರಣಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ಶಾಖೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪಸ್ತಂಭವಿದ್ದು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಣೇಶನ ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಯಿದೆ. ರೂಪಸ್ತಂಭ ಹಾಗೂ ಶಾಖೆಗಳ ಕೆಳಭಾಗವು ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಉದುಂಬರ ಅಥವಾ ಹೊಸ್ತಿಲ ಮುಂದೆ ಚಂದ್ರ ಶಿಲೆಯಿದೆ. ಅಂತರಾಳದ ಮೇಲ್ಭಾಗ ದಲ್ಲಿ ಶುಕನಾಸ ರಚನೆಯಿದ್ದು ಇದರಅಲಂಕರಣವೂ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅಂತರಾಳದ ನಂತರ ಹದಿನಾರು ಸ್ತಂಭ ಗಳ ಮಂಡಪವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಹಿಂಭಾಗದ ಜಂಘಾ ರಚನೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಸುಂದರ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಆಳತೆ, ಆಕಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಮನಿಸಿದಲ್ಲಿ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವೆನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹದಿಂದ ಇದು ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವೆನ್ನಿಸಿತೇ? ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮಂಡಪ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ತಂಭಗಳು, ಅಂತರಾಳದ ಮುಂಭಾಗದ ಎರಡು ಸ್ತಂಭಗಳು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣ ದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಭಿತ್ತಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಸ್ತಂಭ ಗಳು ಅರೆಗಂಭಗಳು. ಇನ್ನುಳಿದ ಹೊರಭಾಗದ ಸ್ತಂಭ ಗಳು ಕಕ್ಷಾಸನದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಮಂಡಪದ ಪೀಠ ರಚನೆಯು ಗರ್ಭಗೃಹದ ಪೀಠದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮೊದಲ ಹಂತದ ಸ್ತರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ನಂತರ ಕಕ್ಷಾಸನ ರಚನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಕಕ್ಷಾಸನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಸೇನ, ವೇದಿಕೆ, ಆಸನಪಟ್ಟು ಮತ್ತು ಮತ್ತವಾರಣಸ್ತರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಕಕ್ಷಾಸನದ ಹೊರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕರಣವಿದ್ದು ಸ್ತಂಭಿಕೆ ಅಥವಾ ಶಲಾಕೆ ಗಳ ಮೇಲೆ ಲತಿನಜಾತಿಯ ಏಕ ಶೃಂಗ ರಚನೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ರೀತಿ ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಹಲ ವಾರು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕಕ್ಷಾಸನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಸ್ತಂಭಗಳಿದ್ದು ಸ್ತಂಭಶೀರ್ಷದ ನಂತರ ಛಾದ್ಯರಚನೆಯಿದೆ. ಮಂಡಪದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಛಾದ್ಯದ ಬಾಗುವಿಕೆ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ತುಸು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮಂಡಪದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಾವಕಾಶವಿದ್ದು ಸೋಪಾನ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಛಾದ್ಯದ ನಂತರ ಕಪೋತ ರಚನೆಯಿದ್ದು ಪುನಃ ಇತ್ತೀಚಿನ ಕೈಪಿಡಿ ಗೋಡೆಯಿದೆ. ಮಂಡಪದ ಮಧ್ಯೆ ವಿತಾನರಚನೆಯಿದೆ. ವಿತಾನ ರಚನೆಯು ತಾರಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮಂಡಪದಲ್ಲಿರುವ ವಿತಾನ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೋಲು ತ್ತದೆ. ತಾರಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮಂಡಪಗಳು ಗುಜರಾತ್ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಹೋಲು ತ್ತವೆ ಎಂದು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ತಾರಕೇಶ್ವರ ದೇವಾ ಲಯದ ಮುಂಭಾಗದ ಮಂಡಪದ ಮೇಲೆ ಸಂವರಣ ರಚನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಸಂವರಣ ರಚನೆಯು ಗುಜರಾತಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವೆನಿ ಸಿದೆ. ಸಂವರಣ ರಚನೆಯನ್ನು ಅಪರಾಜಿತ ಪೃಚ್ಛ' ಹಾಗೂ ಪ್ರಸಾದ ಮಂಡನ ಗ್ರಂಥಗಳು ವಿವರಿಸಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಪ್ರ ದಾಯದಂತೆ ಮಂಡಪ ರಚನೆಯ ತ್ರಿವರ್ಣಗಳು ಮುಂದುವರೆದಿದ್ದು ತಾರಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಂವರಣ ಸೇರಿದ್ದು ಅಪುರೂಪದ ಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿದೆ. ತಾರಕೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಗುಂಪಿನ ಕಂಡರಣೆಕಾರರು ದುಡಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

ಆಧಾರ ಗ್ರಂಥಗಳು:

1) ಎಂ.ಎ.ಢಾಕೆ, 'ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಟೆಂಪಲ್ ಫಾರ್ಮ್ಸ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ' , ನ್ಯೂಡೆಲ್ಲಿ. 1977

2) ಪಿ.ಎ. ಮಂಕಡ್ (ಸಂ), ' ಅಪರಾಜಿತ ಪೃಚ್ಛ', ಓರಿಯಂಟಲ್ ಇನ್ಸಿಟ್ಯೂಟ್, ಬರೋಡಾ, 1950.

3) ಭಗವಾನ್‌ದಾಸ್ ಜೈನ್ (ಸಂ), 'ಪ್ರಸಾದ ಮಂಡನ', ಜೈಪುರ, 1963.

4) ಬೆಳಗಾಂ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ ಗೆಜೆಟಿಯರ್.